

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Tin Dukanović, Marko Majnik

Diskursno oklijevanje u hrvatskom znakovnom jeziku

Zagreb, 2025.

Ovaj rad izrađen je u Laboratoriju za istraživanje znakovnog jezika i kulture Gluhih na Odsjeku za oštećenja sluha Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pod vodstvom izv. prof. dr. sc. Marine Milković i predan je na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj godini 2024./2025.

Sadržaj

1. Uvod.....	4
1.1. Diskursno oklijevanje	5
1.2. Diskursno oklijevanje u znakovnim jezicima	6
1.3. Diskursna oklijevanja - simptomi ili signali?	7
2. Cilj istraživanja	9
3. Metode rada	10
3.1. Korpusni uzorak	10
3.2. Anotacija videozapisa i obrada prikupljenih podataka	10
4. Rezultati	12
4.1. Zadržavanje	12
4.2. Prekidanje	13
4.3. Poštapalice	14
4.4. Nemanualna obilježja diskursnog oklijevanja	16
4.5. Odnos diskursnog oklijevanja i diskursne pozicije	17
5. Diskusija.....	19
5.1. Oblici diskursnog oklijevanja u HZJ-u	19
5.2. Nemanualna obilježja diskursnog oklijevanja.....	21
5.3. Diskursna pozicija oklijevanja	23
5.4. Kategorizacija i imenovanje diskursnih oklijevanja u znakovnim jezicima	24
5.5. Ograničenja i preporuke za buduća istraživanja	25
6. Zaključak	27
Zahvale	29
Literatura	30
Sažetak	35
Abstract	36

1. Uvod

Procesi jezičnog planiranja i proizvodnje često se tijekom spontanog govora odvijaju istovremeno, što može dovesti do netečnosti u govoru poput stanki, umetanja riječi ili revizija. Općenito govoreći, ove netečnosti moguće je podijeliti u dvije skupine - one koje mijenjaju jezičnu strukturu iskaza i one koje ju ne mijenjaju (Rispoli, 2003; Rispoli i sur, 2008). Većina autora naziva netečnosti koje mijenjaju jezičnu strukturu iskaza revizijama, no isti konsenzus nije postignut za drugu skupinu. Različiti autori rabe različite nazive za netečnosti koje ne mijenjaju jezičnu strukturu iskaza, poput diskursnih oznaka, pragmatičkih oznaka, oznaka oklijevanja, popunjivača, poštapalica, planera i slično (Jucker, 2014; Nigoević, 2011; Rispoli, 2003). Neki autori rabe neke od navedenih naziva za različite fenomene (npr. Tottie, 2016; razlikuje diskursne od pragmatičkih oznaka), dok drugi smatraju većinu navedenih naziva sinonimima (npr. Nigoević, 2011; Trtanj i Hržica, 2024). Kako ističe Nigoević (2011), nesuglasice u točnom nazivlju proizlaze iz različitih znanstvenih tradicija te perspektiva o tipičnim netečnostima kao pragmatičkim odnosno diskursnim pojavama.

Tema su ovoga rada netečnosti koje ne mijenjaju jezičnu strukturu iskaza u hrvatskom znakovnom jeziku (HZJ). Različiti autori rabe različite nazive za ovu pojavu, no u ovom će se radu rabiti naziv diskursno oklijevanje (engl. *hesitation markers*). Uvidom u dosadašnju literaturu, čini se da je ovaj naziv ustaljeniji od drugih. Nadalje, ovaj se naziv čini neutralnijim od drugih s obzirom na aktualnu debatu o prirodi i funkciji tipičnih netečnosti u diskursu. Primjerice, Tottie (2011) predlaže naziv "planeri" zato što smatra da nazivi poput "popunjivači" i "oznake oklijevanja" nose negativne konotacije koje umanjuju pragmatički značaj tipičnih netečnosti u diskursu. Ipak, autori ovog rada smatraju da hrvatski prijevod ovog naziva ne nosi slične negativne konotacije. Naziv diskursnog oklijevanja rezultat je opisa vanjske pojave ovog fenomena bez da se nameće sud je li ta pojava pozitivna ili negativna. Također, u ovom se radu preuzima teorijski okvir koji je postavio Rispoli (2003) prema kojoj se sve tipične netečnosti mogu podijeliti u odugovlačenja (bez promjene jezične strukture) i revizije (koje mijenjanju jezične strukture). Uporabom naziva "oklijevanje" koristi se nazivlje blisko onome koje Rispoli (2003) predlaže te koje je u duhu hrvatskog jezika.

1.1. Diskursno oklijevanje

Diskursna oklijevanja, odnosno odugovlačenja kako ih naziva Rispoli (2003), mogu se dodatno podijeliti u ispunjene i neispunjene pauze te ponavljanja. Ispunjene pauze prekidi su u jezičnoj proizvodnji u kojima osoba ubacuje jezične elemente koji nisu dio sintaktičke strukture rečenice. Ispunjene pauze u govoru mogu biti pojedinačni glasovi (npr. vokal /a/ ili šva /ə/), ali mogu biti i cijele riječi (npr. ono, ovaj, znači). Ispunjene pauze koje sadrže cijele riječi nazivaju se još i poštapalicama (Trtanj i Hržica, 2024). Neispunjene su pauze stanke u jezičnoj proizvodnji u obliku tišine, a ponavljanja u kontekstu tipičnih netečnosti označavaju cjelovito ili djelomično ponavljanje zadnje upotrijebljene riječi.

Prilikom istraživanja diskursnog oklijevanja iznimno je bitno dotaknuti se i njegove pozicije u diskursu. Pozicija oklijevanja u odnosu na granice intonacijske jedinice može pružiti mnoge informacije o metakognitivnim procesima u pozadini jezične proizvodnje (Jucker, 2014). Clark i Fox Tree (2002) istraživali su zašto, kada i gdje se u diskursu pojavljuju oklijevanja kod govornika engleskog jezika. Na temelju rezultata istraživanja predložili su da se oklijevanja u diskursu mogu pojaviti u tri pozicije: (I) na granici intonacijske jedinice, (II) neposredno nakon prve riječi u intonacijskoj jedinici te (III) kasnije u diskursu. Nadalje, tvrde da se oklijevanja najčešće pojavljuju u prvoj poziciji, zatim u drugoj te najmanje u trećoj. Razlog tomu Clark i Fox Tree (2002) nalaze u kognitivnoj zahtjevnosti planiranja poruke u trima navedenim pozicijama. Planiranje je najteže na granicama intonacijskih jedinica gdje govornik mora konceptualizirati poruku, odabrati točne lekseme i sintaktičku strukturu iskaza te naposljetku izvesti planirani iskaz uz pravilan izgovor i prozodiju (Clark i Fox Tree, 2002).

Clark i Fox Tree (2002) istraživali su diskursno oklijevanje u govornom jeziku, no dosadašnja istraživanja pokazuju da je njihova klasifikacija primjenjiva i u znakovnim jezicima. Na primjer, istraživanje Spijker i Oomen (2023) u nizozemskog znakovnom jeziku (NGT) pokazalo je identičnu raspodjelu oklijevanja kao što su opisali Clark i Fox Tree (2002). Najveća je pojavnost oklijevanja bila u prvoj poziciji, a zatim u drugoj i trećoj. S obzirom na sve navedeno te kako bi dodatno provjerili primjenjivost njihove hipoteze na znakovne jezike, u ovom će se radu koristiti ista kategorizacija diskursne pozicije oklijevanja.

1.2. Diskursno oklijevanje u znakovnim jezicima

Kako napominju Spijker i Oomen (2023), diskursna oklijevanja u znakovnim jezicima uvelike su neistražena. Zbog istraživačkog naslijeđa iz govornih jezika, etablirani termini poput “neispunjene” i “ispunjene” pauze odražavaju prirodu govornih jezika zbog fokusa na proizvodnju glasa i nisu termini primjereni za opisivanje njima analognih diskursnih oklijevanja u znakovnim jezicima. Kako Nottarigo i Meurant (2014) naglašavaju, “neispunjene” pauze kakve se opisuju u govornim jezicima reflektiraju prestanak govorne proizvodnje, tj. tišinu koja sugovorniku upućuje na neaktivnost artikulatora. Zbog vizuospacijalnog modaliteta, artikulatori u znakovnom jeziku vidljivi su neprestano te je neminovno da će svaka “pauza” biti ispunjena manualnim i nemanualnim informacijama. Sukladno tome, ove autorice predlažu korištenje termina specifičnih za znakovne jezike te prve diferenciraju između dvaju vrsta, kako ih one nazivaju, “*stopova*” - *holdova*, i *breakova*, ali i znaka tj. poštapalice DLAN-GORE. Ovu klasifikaciju preuzimaju i Spijker i Oomen (2023), a preuzeta je i za potrebe ovog rada. Autorice Spijker i Oomen neispunjene pauze zamjenjuju terminom prekidanje (engl. *break*), ispunjene pauze zamjenjuju terminom zadržavanje (engl. *hold*), dok treća kategorija poštapalica ostaje istom.

Raniji pokušaji klasifikacije diskursnog oklijevanja vidljivi su kod Notarrigo (2017), prilikom analize netočnosti u belgijskom frankofonskom znakovnom jeziku (LSFB), koja primjećuje univerzalnu pojavu diskursnog oklijevanja neovisno o dobi usvajanja znakovnog jezika kojemu je glavna svrha upravo strateško upravljanje diskursom, tj. planiranje iskaza. Slično potvrđuje i Gabarró-López (2024) koja opisuje funkcionalnost i varijacije diskursnog oklijevanja kod prevoditelja LSFB-a, s posebnim fokusom na učestalost i raznolikost manualnog oklijevanja, tj. poštapalice DLAN-GORE. Ranije istraživanje autorice McKee (2011) u novozelandskom znakovnom jeziku (NZSL) ukazuje na bogatu polifunkcionalnost poštapalice DLAN-GORE od kojih je najčešća upravo kao diskursno oklijevanje.

Notarrigo i Meurant (2014) naglašavaju kako su upravo nemanualna obilježja ključna u razlikovanju i klasifikaciji diskursnih oklijevanja te predlažu protokol anotacije u kojemu se prilikom bilježenja diskursnih oklijevanja opisuju i različita nemanualna obilježja: smjer pogleda, oči, obrve, glava, usta. Ukazuju i na potencijalnu konzistentnost u upotrebi određenih nemanualnih obilježja prilikom

diferencijacije poštapalica od ostalih vrsta diskursnih oklijevanja, ali i prilikom diferencijacije funkcije poštapalice DLAN-GORE. Tako su smjer pogleda i pokret glave ključni i za prepoznavanje diskursnih oklijevanja na kraju i početku intonacijskih jedinica. Smjer pogleda je također konzistentan nemanualni indikator s posebnim značajem u razlikovanju upotrebe poštapalice DLAN-GORE kao oznake modalnosti, tj. odnosa iskaza i stvarnosti, i kao diskursnog oklijevanja. Smjer pogleda konzistentno se razlikuje ukoliko osoba komentira iskaz, ili želi naglasiti svoju uključenost u radnju te kada označava diskursno oklijevanje. Autorice naglašavaju kako je evidentiranje nemanualnih obilježja prilikom anotiranja nužno za analizu diskursnih oklijevanja. Spijker i Oomen (2023) također bilježe funkciju očiju/smjera pogleda prilikom diskursnih oklijevanja u nizozemskom znakovnom jeziku (NGT), ali naglašavaju i konzistentno korištenje drugih nemanualnih oznaka poput pokreta i pozicije glave, otvaranja i zatvaranja usana, djelomičnog ili potpunog izgovaranja glasa ili riječi (engl. *mouththing*) te promjena pozicije trupa prilikom oklijevanja. Poštapalica DLAN-GORE jednako se tako konzistentno koristi posebice u dijalozima prilikom oklijevanja te ga autorice smatraju pravim znakom za označavanje diskursnog oklijevanja, tj. da ima leksičku funkciju (zauzima prostor u mentalnom leksikonu, ali nema semantičko značenje).

1.3. Diskursna oklijevanja - simptomi ili signali?

U literaturi vezanoj uz diskursna oklijevanja u govornim i znakovnim jezicima provlači se debata oko upotrebe diskursnih oklijevanja. De Leeuw (2007) ističe dvije hipoteze - hipotezu simptoma i hipotezu signala. Dio autora navodi kako su diskursna oklijevanja simptomi, tj. nusprodukti pozadinskih kognitivnih i jezičnih procesa koji uvode netočnosti u govornu proizvodnju. Hipoteza simptoma imala je posebnu težinu u prošlom stoljeću s ranim psiholingvističkim istraživanjima (vidi Maclay i Osgood, 1959; Goldman Eisler, 1968) u kojima se diskursna oklijevanja smatraju refleksijama "centralnog planiranja" tj. javljaju se kao pauze za verbalno planiranje. Ovakva simptomatska interpretacija nastavlja se desetljećima, pa tako Schachter i sur. (1991) interpretiraju diskursna oklijevanja kao periode traženja sljedeće riječi ili formulacije fraze.

Drugom polovicom 90-ih godina sve veći udio autora razmatra hipotezu signala. Swerts i sur. (1996) smatraju kako je diskursna oklijevanja potrebno promatrati i kao perceptivne signale namijenjene sugovorniku. Ukazuju na to da

diskursna oklijevanja reflektiraju procese planiranja, ali kako ih je potrebno promatrati i kao alate svjesno kontrolirane signalizacije usmjerene komunikacijskom partneru. Clark i Fox Tree (2002) također navode kako diskursna oklijevanja ne moraju u svakom slučaju biti nužno povezani sa sintaktičkom složenosti predstojećeg iskaza, već da su pod govornikovom kontrolom što može objasniti i različitost u diskursnim oklijevanjima za različite funkcije, tj. različitosti u signaliziranju očekivanih odgoda u govornoj proizvodnji. De Leeuw (2007) uvodi nijansu u ovu debatu i govori kako su obje paradigme relevantne za istraživački okvir i da ih je bitno uzeti u obzir - diskursna oklijevanja mogu biti refleksija unutarnjih procesa, ali i signali usmjereni komunikacijskom partneru.

Promatranje diskursnih oklijevanja u interakcijskom kontekstu potencijalno objašnjava razlike u njihovoj upotrebi u monolozima nasuprot dijaloga, pa tako Spijker i Oomen (2023) naglašavaju kako je manualna poštapalica DLAN-GORE prisutna gotovo isključivo u dijalozima. Samim time, diskursna oklijevanja neodvojiva su i od sociolingvističkog konteksta te su pod utjecajem socijalizacije. Hoza (2007) navodi kako su diskursna oklijevanja prisutna i kao dio paralingvističkog konteksta, primjerice u svrhu signaliziranja pristojnosti u određenom kulturnom kontekstu, u ovom slučaju unutar američkog znakovnog jezika (ASL) u kontekstu američke kulture. Zaključno, diskursna oklijevanja nužno je promatrati ne samo kao odraz unutarnjih kognitivnih procesa osobe, već i kao alat koji osoba koristi kao signal ostalim sugovornicima, a koji je neodvojiv od kulturnog i sociolingvističkog konteksta.

2. Cilj istraživanja

Tema diskursnog oklijevanja u znakovnim jezicima i dalje je podistražena, a nove spoznaje u ovom području mogu doprinijeti boljem razumijevanju metakognitivnih procesa u pozadini jezične proizvodnje te diskursnom oklijevanju kao jezičnoj univerzaliji. Stoga je cilj je ovog rada pružiti prvi opis diskursnog oklijevanja u hrvatskom znakovnom jeziku (HZJ) te usporediti dobivene rezultate s dosadašnjim istraživanjima u drugim znakovnim jezicima.

Iz postavljenog cilja proizlaze sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koje vrste diskursnog oklijevanja postoje u hrvatskom znakovnom jeziku?
2. Koje nemanualne oznake prate manualne oblike diskursnog oklijevanja u hrvatskom znakovnom jeziku?
3. Kakav je odnos između diskursne vrste i pozicije oklijevanja u hrvatskom znakovnom jeziku?

3. Metode rada

3.1. Korpusni uzorak

Uzorak su ovog istraživanja videozapisi koji čine dio Korpusa HZJ prikupljenog u Laboratoriju za istraživanje znakovnog jezika i kulture Gluhih.

Za potrebe istraživanja odabran je uzorak od šest videozapisa, u ukupnom trajanju od 34 minute, u kojima znakuje pet različitih znakovatelja. U svih šest videozapisa znakovatelji prepričavaju isječke iz animiranih filmova koji su im neposredno prikazani. Pet znakovatelja prepričavalo je scene iz animiranog filma *Sylvester & Tweety*, a jedna je ispitanica u dodatnom videozapisu prepričavala isječke iz animiranog filma *The Simpsons*.

Svi znakovatelji tečni su u hrvatskom znakovnom jeziku koji im je ujedno i prvi jezik. Svi znakovatelji dolaze iz Gluhih obitelji odnosno imaju Gluhe osobe u svojoj užoj ili široj obitelji. U trenutku snimanja znakovatelji su pripadali dobnoj skupini između 19 i 25 godina te su najmanje deset godina bili stanovnici Grada Zagreba i/ili okolice.

3.2. Anotacija videozapisa i obrada prikupljenih podataka

Anotacija diskursnih oklijevanja u videozapisima rađena je u programu za anotaciju ELAN (2025; verzija 6.9), a prije početka same anotacije preuzete su ELAN datoteke ovih videozapisa s prethodno anotiranom glosom (prijevodom znakova), također iz Korpusa HZJ-a. Ovim je datotekama dodano osam novih anotacijskih razina - jedna za oblik diskursnog oklijevanja, jedna za manualna i šest za nemanualna obilježja oklijevanja (usta, smjer pogleda, glava, obrve, trup) te jedna za diskursnu poziciju oklijevanja.

Tijekom anotacije adaptirana je metoda koju su rabile Spijker i Oomen (2023). Proces anotacije vođen je načelom bilježenja svih vrsta pauza i jezičnih elemenata umetnutih u diskurs. Definicija diskursnih oklijevanja pritom je namjerno široko formulirana, što je u početnoj fazi neizbježno obuhvatilo i pojave koje nemaju pragmatičku funkciju diskursnih oklijevanja. S obzirom na eksploratornu prirodu ovog istraživanja, takav se pristup smatra korisnim, budući da ne postoji općeprihvaćeni protokol za identifikaciju diskursnih oklijevanja u znakovnim jezicima. Svi su elementi koji ne odgovaraju definiciji diskursnih oklijevanja (navedenoj u uvodu ovog rada) isključeni iz daljnje obrade podataka u drugoj fazi anotacije.

U prvoj fazi anotacije svaki je autor zasebno identificirao i anotirao pojave diskursnog oklijevanja u svakom od šest videozapisa. Za svako identificirano oklijevanje upisane su odgovarajuće anotacije u osam razina kreiranih u programu ELAN. Prvo je identificirana vrsta oklijevanja tako što je na prvoj razini (za oblik oklijevanja) upisano zadržavanje, prekidanje ili poštapalica. Na razini za manualna obilježja oklijevanja daljnje je specificirana podvrsta. Ako je identificirano zadržavanje, onda je na ovoj razini daljnje definirana vrsta - jednostavno, prošireno ili ponovljeno. U slučajevima kada je identificirano prekidanje, upisan je kratki opis pozicije ruku, a u slučajevima kada je identificirana poštapalica upisan je glos znaka ili opis oblika šake. Na razinama namijenjenim nemanualnim obilježjima (usne, oči, glava, obrve, trup) upisane su samo promjene u obilježjima koje su, prema procjeni autora, jasno povezane s pojavom oklijevanja. Drugim riječima, zabilježene su samo promjene u obilježjima koje su se očito dogodile zbog pojave diskursnog oklijevanja, a ne nekog drugog znaka u iskazu. Primjerice, na razini za promjene u području obrva mogući identifikatori bili su *gore*, *dolje* ili *namršteno*. Na razini za diskursnu poziciju brojem je označena pozicija oklijevanja u diskursu. Pozicija oklijevanja u diskursu određena je nakon identifikacije oblika oklijevanja, pregledane okolne jezične strukture te na temelju diskursnog konteksta njegove neposredne intonacijske granice. Kao što je objašnjeno u uvodu, brojem 1 označena je pozicija na intonacijskoj granici, brojem 2 pozicija neposredno nakon prvog znaka u iskazu te brojem 3 sve druge pozicije u diskursu.

U drugoj fazi anotacije autori su zajedno pregledali i provjerili popisane pojave oklijevanja identificirane u prvoj fazi. U ovoj su fazi donošene odluke o tome odgovara li označena pojava definiciji diskursnog oklijevanja postavljenoj u uvodu ovog rada. Nesuglasice su rješavane argumentiranom diskusijom sve dok nije postignut konsenzus oba autora. Nakon što je postignut konsenzus o popisanim vrstama oklijevanja, finalizirani popis prenesen je u *Microsoft Excel* tablicu. U ovoj tablici popisana oklijevanja kategorizirana su s obzirom na videozapis u kojem su identificirana radi preglednosti, a uz svaku anotaciju također su upisane popratne informacije o duljini trajanja oklijevanja, opisi manualnih i nemanualnih obilježja, pozicija u diskursu, jezični kontekst (npr. kojem znaku oklijevanje prethodi ili koji znak slijedi) te komentar, ukoliko postoji potreba za njime.

4. Rezultati

Obradom prikupljenih podataka identificirano je ukupno 56 pojava diskursnog oklijevanja. Tablica 1 prikazuje učestalost svih oblika identificiranih oklijevanja.

Tablica 1. Učestalost različitih oblika diskursnog oklijevanja identificiranih u uzorku.

Oblik diskursnog oklijevanja		Frekvencija	%
Zadržavanje		44	78,57
	<i>Prošireno</i>	<i>31</i>	<i>55,36</i>
	<i>Jednostavno</i>	<i>13</i>	<i>23,21</i>
Prekidanje		4	7,14
Poštapalica		8	14,28
	<i>DLAN-GORE</i>	<i>3</i>	<i>5,36</i>
	<i>ONDA</i>	<i>2</i>	<i>3,57</i>
	<i>Pucketanje prstima</i>	<i>2</i>	<i>3,57</i>
	<i>INDEKS</i>	<i>1</i>	<i>1,79</i>
Ukupno		56	100

4.1. Zadržavanje

Daleko najčešći oblik oklijevanja činilo je zadržavanje ($n = 44$; 78,57%). U ovom su istraživanju identificirane dvije vrste zadržavanja - jednostavno i prošireno.

Prošireno zadržavanje najčešći je oblik zadržavanja, ali i diskursnog oklijevanja općenito. Prošireno je zadržavanje podvrsta zadržavanja u kojem nakon artikulacije znaka dolazi do dodanog pokreta odnosno promjene u poziciji ruku. Više od polovice svih identificiranih oklijevanja u ovom uzorku proširena su zadržavanja ($n = 31$; 55,36%).

Slika 1 prikazuje primjer proširenog zadržavanja nakon artikulacije znaka LOVITI u kojem dolazi do promjene u poziciji ruku kao posljedica pomicanja trupa i glave unatrag. Na ovoj slici, kao i daljnjim primjerima, prvi kadar s lijeva predstavlja

početak oklijevanja odmah nakon artikulacije tog znaka, a zadnji kadar kraj oklijevanja neposredno prije artikulacije sljedećeg znaka.

Slika 1. Primjer proširenog zadržavanja.

Jednostavno zadržavanje drugi je najčešći oblik zadržavanja i oklijevanja uopće ($n = 13$; 23,21%). Karakterizira ga zadržavanje ruku u istoj poziciji kao i na kraju artikulacije neposredno artikuliranog znaka (Slika 2).

Slika 2. Primjer jednostavnog zadržavanja.

Među zadržavanjima identificirana su četiri slučaja u kojima je zadržavanje nastupilo prije početka artikulacije znaka koji se izvodi. U sva četiri slučaja znakovatelj je doveo ruku u početnu poziciju za izvođenje znaka te uzeo kratku pauzu prije artikulacije čitavog znaka. Ovi slučajevi pridruženi su grupi jednostavnih zadržavanja zato što tijekom njih nije došlo do dodatnih pokreta ruku.

4.2. Prekidanje

U ovom su uzorku identificirane četiri pojave prekidanja. Ovaj oblik oklijevanja karakterizira spuštanje odnosno smještanje ruku na način koji signalizira pauzu u znakovanju. U dva su slučaja znakovatelji spustili ruke u krilo (Slika 3), u jednom je

znakovatelj stavio ruke na trbuh, a u zadnjem prste jedne ruke na područje glabele. Primjer na slici 3 prikazuje stanku u znakovanju između dvaju iskaza odnosno na intonacijskoj granici.

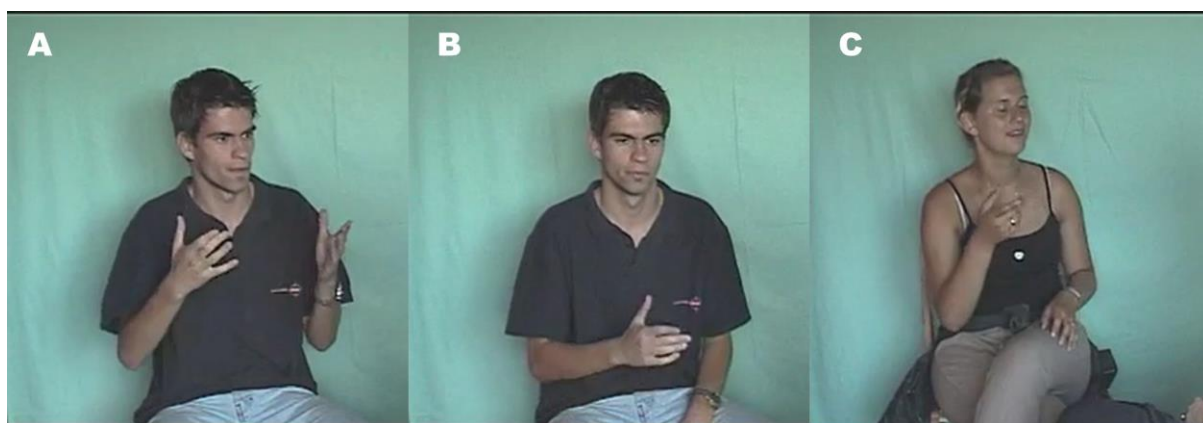
Slika 3. Primjer prekidanja.

Spuštanje ruku u HZJ-u ima funkciju završavanja komunikacijskog reda, čime se daje do znanja da je osoba završila iskaz i omogućuje drugoj osobi da počne znakovati. U ovom primjeru, na slici 3, spuštanje ruku svakako označava kraj iskaza jer se nalazi na intonacijskoj granici između dvije rečenice, no ono također ima i funkciju oklijevanja. To je vidljivo iz činjenice da su iskazi prije i poslije prekidanja dijelovi iste naracije te trajanja prekidanja koje je otprilike jednako trajanju jednog znaka u oba iskaza.

4.3. Poštapalice

Identificirano je ukupno osam pojava poštapalice prilikom oklijevanja. Ova se skupina posebno ističe od ostalih dosad opisanih oblika zato što podrazumijeva umetanje poštapalice u diskurs, a ne zadržavanje ili prekidanje prethodnog znaka.

Najčešće korištena poštapalica u ovom uzorku je DLAN-GORE ($n = 3$; 5,36%). Ipak, prisutna je varijacija u proizvodnji ovog oblika šake. Nekada se ova poštapalica izvodi s dvije ruke (slika 4a), nekada s jednom (slika 4b), a nekada je prisutan i prilagođeni oblik u kojem nisu svi prsti šake ispruženi (slika 4c).

Slika 4. Primjeri poštapalice DLAN-GORE: (a) s dvije ruke; (b) s jednom rukom; (c) prilagođenog oblika šake.

Znak ONDA jedini je znak sa značenjem koji je u ovom uzorku upotrijebljen u funkciji oklijevanja (slika 5). Ovaj znak dvaput je upotrijebila ista znakovateljica, pri čemu je uvijek praćen kratkom pauzom nakon izvođenja. Znak ONDA u ovom iskazu može imati i funkciju priložne oznake, no duža pauza koja nastaje nakon artikulacije znaka ONDA daje do znanja da ovaj znak također zauzima funkciju poštapalice.

MAČKA

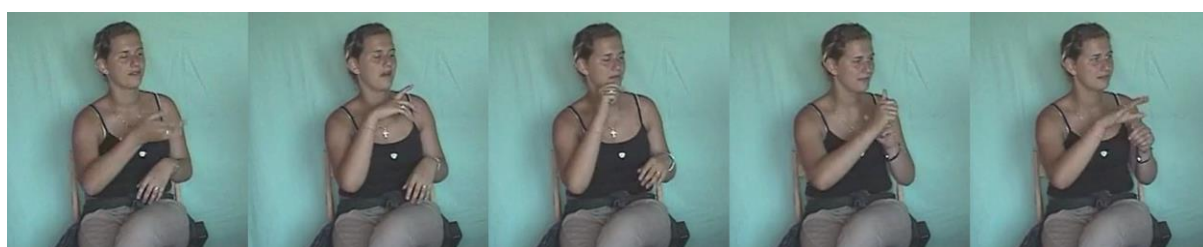
DOĆI

LOVITI

IX-ONA

LOVITI

(2094 ms)

ONDA

IX-ONA

PTICA

LOVITI

OKOLO

(619 ms)

(1232 ms)

Slika 5. Primjer poštapalice ONDA unutar intonacijske jedinice.

Od drugih manualnih poštapalica bez značenja jednom je upotrijebljena šaka INDEKS (kažiprst) te dvaput pokret pucketanja prstima.

4.4. Nemanualna obilježja diskursnog oklijevanja

Sve identificirane pojave diskursnog oklijevanja bile su popraćene promjenama u nemanualnim obilježjima. Uvidom u prikupljene podatke ustanovljeno je da je najveći je broj oklijevanja popraćen promjenom u području usta ($n = 52$; 92,86%), a zatim očiju ($n = 34$; 60,71%), glave ($n = 21$; 37,5%), obrva ($n = 9$; 16,07%) i trupa ($n = 5$; 8,93%).

Samo četiri pojave diskursnog oklijevanja nisu bile popraćene nemanualnom oznakom u području usta. Najčešće je ta oznaka bila izgovaranje glasa ili riječi (engl. *mouthing*; 59,62%), a najčešće se izgovarao glas /a/. Znakovatelji su još izgovarali glas /e/ te riječi “onda”, “ptica” i “zaboravila” koje su pratile znak s istim značenjem. Tablica 2 pokazuje detaljnu raspodjelu nemanualnih oznaka u području usta s obzirom na vrstu manualnog oklijevanja.

Uz manualna oklijevanja pojavljivali su se i specifični oblici i pokreti usta (engl. *mouth gesture*; 40,38%). Najčešći je pokret bilo otvaranje usta (23,08%), zatim zatvaranje (13,46%) te osmijeh (3,85%).

Tablica 2. Nemanualna oznaka u području usta s obzirom na vrstu manualnog oklijevanja.

Vrsta oklijevanja		Izgovaranje					Pokreti usta			Bez promjene
		/a/	/e/	onda	zaboravila	ptica	Otvaranje	Zatvaranje	Osmijeh	
Zadržavanje		22	3		1	1	12	2		3
	<i>Prošireno</i>	17	3		1		9			1
	<i>Jednostavno</i>	5				1	3			2
Prekidanje								3	1	
Poštapalica		3						2	1	1

	<i>DLAN-GORE</i>	1						1		1
	<i>ONDA</i>	1		1						
	<i>Pucketanje prstima</i>							1	1	
	<i>INDEKS</i>	1								

Drugo nemanualno obilježje koje se pojavljuje uz više od polovice manualnih oklijevanja jest promjena u smjeru pogleda očima. Znakovatelji su najčešće tijekom oklijevanja zatvarali oči ($n = 18$; 52,94%) te mijenjali smjer pogleda prema dolje ($n = 7$; 20,59%). Uz navedene promjene posvjedočeno je još usmjeravanje pogleda prema sugovorniku, prema gore ili desno od znakovatelja. Identificirana su dva slučaja u kojima se smjer pogleda promijenio dva puta tijekom iste pojave oklijevanja. U prvom je slučaju pogled prvo spušten prema dolje pa u desno, a u drugom je pogled prvo spušten pa podignut prema sugovorniku.

U dvije trećine oklijevanja u kojima je došlo do promjene u pokretu glave znakovatelji su zabacili glavu unatrag. Osim toga, identificirana su po tri slučaja u kojima su znakovatelji podignuli glavu gore ili ju okrenuli u stranu, a u samo jednom slučaju znakovatelj je spustio glavu tijekom oklijevanja.

Promjene u obrvama i trupu bile su rijetke. Najčešća je promjena u poziciji obrva bila podizanje obrva ($n = 5$), a uočena su još dva slučaja mrštenja te vraćanje obrva u neutralnu poziciju nakon mrštenja. Trup je u četiri slučaja pomaknut unazad, a u jednom blago ulijevo.

4.5. Odnos diskursnog oklijevanja i diskursne pozicije

U ovom su se istraživanju diskursna oklijevanja najčešće pojavljivala u prvoj poziciji (na intonacijskoj granici) ($n = 46$; 82,14%), a zatim u drugoj (nakon prvog znaka u iskazu) ($n = 8$; 14,29%) te trećoj (u svim drugim pozicijama u diskursu) ($n = 2$; 3,57%). Tablica 3 prikazuje distribuciju diskursnih oklijevanja s obzirom na diskursnu poziciju.

Tablica 3. Pojave diskursnih oklijevanja po diskursnim pozicijama.

Vrsta oklijevanja		Diskursna pozicija		
		I (Intonacijska granica)	II (Nakon prvog znaka)	III (Ostalo)
Zadržavanje		38	4	2
	<i>Prošireno</i>	26	3	2
	<i>Jednostavno</i>	12	1	
Prekidanje		3	1	
Poštapalica		5	3	
	<i>DLAN-GORE</i>	2	1	
	<i>ONDA</i>	2		
	<i>Pucketanje prstima</i>		2	
	<i>INDEKS</i>	1		

5. Diskusija

Svrha je ovog istraživanja bila pružiti prvi opis diskursnog oklijevanja u hrvatskom znakovnom jeziku, s posebnim naglaskom na opis odnosa između manualnih i nemanualnih oznaka oklijevanja te između različitih vrsta oklijevanja i njihove diskursne pozicije. U ovom će poglavlju dobiveni rezultati biti raspravljani te uspoređeni s rezultatima istraživanja provedenih u drugim znakovnim jezicima. Također će se raspraviti doprinos ovog istraživanja aktualnoj debati o funkciji diskursnog oklijevanja.

5.1. Oblici diskursnog oklijevanja u HZJ-u

U ovom su istraživanju identificirana tri oblika diskursnog oklijevanja u hrvatskom znakovnom jeziku: zadržavanje, prekidanje i poštapalice. Ovi se rezultati općenito slažu s drugim istraživanjima tipičnih netečnosti u znakovnim jezicima kao što su od Wilkinson i Stewart (2013) u ASL-u, Notarrigo i Meurant (2014) u LSFB-u te Spijker i Oomen (2023) u NGT-u, ali ukazuju i na neke osobitosti oklijevanja u HZJ-u.

Ovo istraživanje nije identificiralo niti jednu pojavu ponovljenog (redupliciranog) zadržavanja u HZJ-u. Malo je vjerojatno da ponavljanje iskaza ne postoji kao vrsta netečnosti kod znakovatelja HZJ-a, pogotovo zato što je ovaj oblik oklijevanja posvjedočen u mnogim drugim znakovnim jezicima. U istraživanju Wilkinson i Stewart (2013) ponavljanje je znakova činilo treću najčešću vrstu diskursnog oklijevanja u ASL-u. U drugim istraživanjima, poput onog Spijker i Oomen (2023), ponavljanje je bilo vrlo rijetko, ali je i dalje identificirano kao vrsta oklijevanja koja se pojavljuje u NGT-u. Pretpostavlja se da bi ovo odstupanje moglo biti rezultat prikupljenog jezičnog uzorka koji se sastoji isključivo od prepričavanja. Moguće je da se ponavljanje kao vrsta zadržavanja znaka pojavljuje češće u dijalogu, što nije istraženo u ovom radu.

Proširena zadržavanja čine najčešću vrstu oklijevanja u ovom uzorku, čak 55% svih identificiranih oklijevanja, dok jednostavna zadržavanja zauzimaju drugo mjesto čineći 23% svih oklijevanja. Mnogi od autora koji su istraživali oklijevanje u znakovnim jezicima nisu činili formalnu razliku između različitih vrsta zadržavanja (npr. Haug i sur, 2024; Notarrigo i Meurant, 2014), što otežava usporedbu oklijevanja između različitih znakovnih jezika. Jedno usporedivo istraživanje je ono Spijker i Oomen (2023) u kojem je pronađena jednaka zastupljenost jednostavnog i

proširenog zadržavanja u diskursnom oklijevanju u NGT-u. Način na koji se oklijevanje izražava kulturalno je uvjetovano (Jokinen i Allwood, 2010), što može objasniti neujednačenost rezultata ovog istraživanja i onog provedenog u NGT-u. Još je jedna mogućnost da se različiti oblici oklijevanja pojavljuju u različitoj učestalosti s obzirom na to sudjeluje li znakovatelj u monologu ili dijalogu. Spijker i Oomen (2023) nisu pronašle statistički značajnu razliku u učestalosti između različitih oblika oklijevanja u monolozima i dijalozima, osim u poštapalici DLAN-GORE koja se češće rabi u dijalozima nego monolozima.

Prilikom anotacije, identificirana su četiri slučaja u kojima zadržavanje nastaje prije proizvodnje znaka. To jest, znakovatelj dovodi ruke u poziciju za artikulaciju znaka, dolazi do zadržavanja te nakon kratke pauze slijedi artikulacija znaka. Ova je pojava zanimljiva zato što ne odgovara niti jednom obliku oklijevanja opisanom u dosad obrađenim izvorima. Štoviše, nije bilo jednostavno niti odrediti diskursnu poziciju ovih pojava jer se događaju usred jezične jedinice. Istovrijednica ovom obliku zadržavanja u govornom jeziku bila bi, primjerice, da osoba produlji izgovor nekog glasa (najvjerojatnije samoglasnika) na početku ili usred riječi. Primjerice, *ooovoga* ili *inaaače*. Autorima ovog rada nije poznato da ovakav oblik oklijevanja postoji u govornom jeziku. Pretpostavka je da je ovo modalitetom uvjetovana vrsta zadržavanja koja nema svoju prirodnu istovrijednicu u govornom hrvatskom jeziku. Izvorno je razmatrano da se ovu pojavu nazove početnom pogreškom (engl. *false start*), no ovaj je prijedlog odbačen zato što naziv ne odgovara opisu pojave. Početna pogreška podrazumijeva da je prvo došlo do artikulacije pogrešnog znaka, nakon čega osoba izvodi točan znak (Wilkinson i Stewart, 2013). Moguće je da je ovaj oblik oklijevanja posljedica metakognitivnih procesa u pozadini planiranja iskaza. Točnije, moguće je da znakovatelj brže i lakše pristupa informaciji o mjestu artikulacije znaka nego informacijama o orijentaciji dlana, obliku šake i pokretu ruku. Za potrebe ovog rada, ovaj je oblik oklijevanja pridružen jednostavnom zadržavanju budući da u sva četiri slučaja nije bilo nikakvog dodatnog pokreta ruku tijekom pauze. No, s obzirom na potencijalno drugačiju funkciju u diskursu od ostalih oblika oklijevanja, moguće je argumentirati da ova pojava predstavlja poseban oblik diskursnog oklijevanja. Buduća bi istraživanja trebala istražiti uporabu i diskursne funkcije ovog oblika oklijevanja. .

U ovom je istraživanju identificirano nekoliko poštapalica koje se rabe u HZJ-u, a koje su činile 14% svih popisanih oklijevanja. Najčešća je poštapalica bila

DLAN-GORE koja se u ovom uzorku pojavila u nekoliko oblika. Oblik šake DLAN-GORE identificiran je kao poštapalica u mnogim znakovnim jezicima (npr. Conlin i sur, 2003 u ASL-u; McKee i Wallingford, 2011 u NZSL-u), čineći ga potencijalno univerzalnom poštapalicom u znakovnim jezicima. Ovo istraživanje dodaje HZJ na popis znakovnih jezika u kojima se DLAN-GORE rabi kao oblik diskursnog oklijevanja. Kako McKee i Wallingford (2011) ističu, DLAN-GORE može imati različite funkcije u znakovnim jezicima, a samo neke od kojih se odnose na uporabu ove poštapalice u oklijevanju. Rezultati ovog istraživanja dokazuju da se poštapalica DLAN-GORE rabi u funkciji oklijevanja, no nije moguće na temelju prikupljenih podataka spekulirati koje druge funkcije ova poštapalica može imati u HZJ-u.

Još jedna identificirana poštapalica je INDEX, okarakterizirana ispruženim kažiprstom koji "pokazuje" u neodređenom smjeru. Ovaj je oblik šake u funkciji poštapalice također identificiran u nekoliko znakovnih jezika, kao što su LSBF (Notarrigo, 2017) i ASL (Wilkinson i Stewart, 2013), no daleko manje nego DLAN-GORE. S obzirom na to da se ova poštapalica pojavljuje samo jednom u ovom uzorku, nije moguće pouzdano izvoditi zaključke o njenoj funkcionalnosti. Ipak, vjeruje se da bi nešto drugačiji dizajn istraživanja potvrdio postojanje ove poštapalice u HZJ-u, o čemu će biti više riječi u poglavlju 5.5 o ograničenjima i preporukama za buduća istraživanja.

Zanimljiva je i pojava znaka ONDA u funkciji oklijevanja. Ovaj je znak u ovom uzorku upotrijebljen nekoliko puta u diskursu, no nije svaka pojava bila identificirana kao oblik oklijevanja. U ovom je istraživanju znak ONDA identificiran kao oblik oklijevanja tamo gdje je nakon znaka slijedila kratka pauza ili zadržavanje, odnosno tamo gdje je bilo vidljivo da je došlo do prekida u diskursu. Upotreba znakova koji imaju semantičko značenje u diskursnom oklijevanju nije rijetka pojava u znakovnim jezicima, stoga iznenađuje da se u ovom istraživanju nije pojavilo više oblika takvih oklijevanja. Uporaba poštapalice razlikuje se od osobe do osobe, stoga je vjerojatno da bi drugačiji uzorak proizveo drugačiji i vjerojatno dulji popis poštapalica sa semantičkim značenjem.

5.2. Nemanualna obilježja diskursnog oklijevanja

Promjena u području usta najkonzistentnije je nemanualno obilježje koje se pojavljuje u 93% svih pojava diskursnog oklijevanja u ovom uzorku. Nadalje, u ovom istraživanju 59% svih nemanualnih oznaka čini izgovor glasa ili riječi (engl.

*mouth*ing). Područje nemanualnih oznaka diskursnog oklijevanja gotovo je u potpunosti neistraženo, što čini ove rezultate još značajnijima. Notarrigo i Meurant (2014) postavile su okvir za istraživanje nemanualnih oznaka oklijevanja u kojima pronalaze kako su upravo nemanualne oznake ključne u opisu diskursnih oklijevanja, no zbog izrazito malog uzorka urgiraju na daljnju provedbu istraživanja u LSFB, ali i drugim jezicima. Promjene u obliku usta te *mouth*ing nisu se pojavljivali kao konzistentna nemanualna obilježja u diskursnim oklijevanjima u LSFB, dok su u HZJ najkonzistentnija nemanualna obilježja. Jedino drugo usporedivo istraživanje, kako je ustanovljeno pretraživanjem znanstvenih baza podataka, ono je Spijker i Oomen (2023) u kojem su autorice ponudile prvi detaljni opis nemanualnih oznaka diskursnog oklijevanja u NGT-u.

Rezultati istraživanja nemanualnih obilježja oklijevanja u HZJ-u i NGT-u također se značajno razlikuju. Kao što je već opisano, manualno je oklijevanje u HZJ-u najčešće praćeno promjenom na ustima, dok je u NGT-u samo 39% popisanih oklijevanja praćeno ovom promjenom. S druge strane, najčešća je nemanualna oznaka oklijevanja u NGT-u promjena u smjeru pogleda, dok je u ovom istraživanju ova oznaka prisutna u 63% svih popisanih oklijevanja. Treća najčešća nemanualna oznaka diskursnog oklijevanja u oba istraživanja promjena je u poziciji glave. Ova se oznaka pojavljuje u 25% popisanih oklijevanja u NGT-u te 37% u HZJ-u.

Smatra se da je ova razlika u učestalosti nemanualnih obilježja u diskursnom oklijevanju u LSFB-u, NGT-u i HZJ-u još jedan dokaz da se diskursno oklijevanje razlikuje u različitim kulturama i jezicima, kao što je stanje i u govornim jezicima. Zanimljivo je, ipak, spomenuti da su tri najčešća nemanualna obilježja oklijevanja iste u NGT-u i HZJ-u, iako se njihova učestalost razlikuje. S obzirom na to da su nemanualna obilježja diskursnog oklijevanja do sada istražena u svega nekoliko europskih znakovnih jezika, teško je zaključiti na što ovi podaci ukazuju.

Jedna je mogućnost da su ova nemanualna obilježja najčešća u NGT-u i HZJ-u zato što oba jezika pripadaju istoj jezičnoj obitelji. Moguće je i da na učestalost nemanualnih oznaka utječe i specifična povijest razvoja nacionalnih znakovnih jezika te zajednice Gluhih. Hrvatsko je društvo i dalje vrlo kulturološki audistično (Musa, 2023), što znači da se osobna vrijednost Gluhih osoba u društvu mjeri time koliko dobro govore odnosno koliko uspješno skrivaju da su gluhi (Musa, 2023). Posljedično, nad Gluhima visi društveni pritisak da nauče govoriti (Bašić, 2019;

Musa; 2023). Moguće je da taj pritisak utječe na Gluhe na način da potiče izgovaranje glasova i riječi tijekom znakovanja. Naravno, također je moguće da između učestalosti nemanualnih oznaka oklijevanja u NGT-u i HZJ-u ne postoji poveznica, već se radi o pukoj slučajnost. Potrebno je istražiti pojavu nemanualnih obilježja oklijevanja u što više drugih znakovnih jezika kako bi se moglo pouzdano usporediti diskursno oklijevanje između njih.

5.3. Diskursna pozicija oklijevanja

Diskursna se oklijevanja u HZJ-u najčešće pojavljuju u prvoj diskursnoj poziciji odnosno na granicama intonacijskih jedinica, zatim u drugoj (nakon prvog znaka) te najrjeđe u trećoj diskursnoj poziciji (u ostalim dijelovima diskursa). Ovi se rezultati slažu s rezultatima sličnih istraživanja u znakovnim (Spijker i Oomen, 2023) i govornim (Clark i Fox Tree, 2002; Crible i sur, 2017) jezicima. Ovakav je rezultat i očekivan, s obzirom na to da su Clark i Fox Tree (2002) predložili kategorizaciju diskursnih pozicija na temelju kognitivne zahtjevnosti oblikovanja poruke u svakoj od triju pozicija.

Manja odstupanja vidljiva su u učestalosti pojavljivanja oklijevanja u svakoj od diskursnih pozicija u odnosu na rezultate istraživanja Spijker i Oomens (2023). U ovom se istraživanju 82% svih oklijevanja nalazi u prvoj diskursnoj poziciji, dok se u NGT-u u monolozima u toj poziciji nalazi 63% popisanih oklijevanja. Kao posljedica puno češćeg oklijevanja u prvoj poziciji, oklijevanja se u HZJ-u u drugoj i trećoj poziciji pojavljuju duplo rjeđe nego u NGT-u. Dva su moguća objašnjenja za ovo odstupanje u učestalosti oklijevanja.

Prvo, znakovni su jezici međusobno različiti i nije moguće očekivati da će obilježje koje postoji u jednom znakovnom jeziku postojati u istom obliku u i drugom samo zato što im je modalitet isti. Stoga je moguće da su varijacije u učestalosti oklijevanja u različitim diskursnim pozicijama normalna pojava koja međusobno razlikuje jezike.

S druge strane, jednako je moguće da je ova varijacija posljedica metakognitivnih procesa u pozadini jezične proizvodnje. Naime, učestalost i uporaba oblika diskursnog oklijevanja varira s obzirom na dob osobe kao rezultat promjene u kognitivnom funkcioniranju (Bortfeld i sur, 2001; Engelhardt i Markostamou, 2025). Svi znakovatelji u ovom istraživanju bili su dobi između 19 i 25 godina, dok je dob znakovatelja u istraživanju Spijker i Oomen (2023) sezala od 17 do 84 godine. Kako

su pokazali Clark i Fox Tree (2002), planiranje iskaza najteže je u prvoj diskursnoj poziciji, pa postaje lakše u drugoj te trećoj. Iz ove pretpostavke slijedi da bi osoba s boljim kognitivnim sposobnostima trebala češće oklijevati u prvoj poziciji te znatno manje u preostale dvije pozicije. Smatra se da rezultati ovog istraživanja potvrđuju tu hipotezu, gledajući kako mlađi znakovatelji u ovom istraživanju oklijevaju znatno manje u drugoj i trećoj poziciji nego stariji znakovatelji u istraživanju Spijker i Oomens (2023).

Nisu identificirane razlike u tome koji se oblici oklijevanja pojavljuju u kojoj diskursnoj poziciji. Svi se popisani oblici oklijevanja u sličnom omjeru pojavljuju najčešće u prvoj diskursnoj poziciji, a zatim u drugoj pa trećoj. Jedina iznimka je radnja pucketanja prstima koja se u ovom uzorku pojavljuje samo u drugoj diskursnoj poziciji. Autori ovog istraživanja ne smatraju ovu iznimku značajnom. S obzirom na to da sve druge popisane poštapalice, kao i svi drugi oblici oklijevanja, pokazuju istu distribuciju, ne postoji razlog zašto bi se ova poštapalica ponašala drugačije. Smatra se da svi oblici oklijevanja popisani u ovom radu prate distribuciju koju su predložili Clark i Fox Tree (2002) .

5.4. Kategorizacija i imenovanje diskursnih oklijevanja u znakovnim jezicima

Autori su prilikom provođenja ovog istraživanja bili suočeni s dilemom vezanom uz odabir prikladnog nazivlja za fenomen diskursnog oklijevanja u znakovnim jezicima. Znanstveno područje proučavanja diskursnog oklijevanja u govornim jezicima izrazito je podijeljeno s obzirom na uporabu nazivlja samo po sebi, a ove podjele postaju još izraženije kada se precrtaju na relativno malo područje koje se bavi oklijevanjem u znakovnim jezicima. Uzevši u obzir razrađenost njihovog terminološkog okvira, odlučeno je preuzeti nazivlje koje su predložile Spijker i Oomen (2023). Kao što je već navedeno u uvodu, modalitetom uvjetovane razlike u načinu na koji se diskursno oklijevanje očituje u znakovnim jezicima otežavaju istovjetan prijenos već ustaljenog nazivlja iz područja istraživanja oklijevanja u govornim jezicima. Dok je većina autora koji su se do sada bavili diskursnim oklijevanjem u znakovnim jezicima pokušala prilagoditi postojeće nazivlje modalitetu znakovnih jezika, Spijker i Oomen (2023) odlučile su predložiti u potpunosti novi sustav kategorizacije i imenovanja oklijevanja.

S obzirom na iskustvo uporabe ovog sustava kategorizacije i nazivlja u ovom radu, predloženi se sustav smatra korisnim za buduća istraživanja diskursnog

oklijevanja u znakovnim jezicima. Sustav koji su Spijker i Oomen (2023) predložile na temelju oklijevanja u NGT-u većim je dijelom bio lako primjenjiv i na oklijevanje u HZJ-u. Naravno, NGT i HZJ su znakovni jezici u istoj jezičnoj obitelji te se koriste u relativno sličnim kulturama, no smatra se da je ovakav sustav prilagođen modalitetu znakovnih jezika lakše proširiti novim kategorijama oklijevanja nego sustav namijenjen istraživanju oklijevanja u govornim jezicima. Dakako, u ovom je istraživanju identificirana potencijalno nova kategorija zadržavanja (nalik početnoj pogrešci; vidi poglavlje 5.1.) koja bi daljnjim istraživanjima oklijevanja u HZJ-u i drugim znakovnim jezicima mogla postati nova podskupina zadržavanja uz jednostavna, proširena i ponovljena zadržavanja identificirana u NGT-u.

Bitno je još osvrnuti se na sam naziv “poštapalica” te odluku autora ovog istraživanja da se poštapalice piše velikim tiskanim slovima odnosno u obliku glose. Za Spijker i Oomen (2023) poštapalice su konvencionalizirani znakovi koje mogu, ali ne moraju, biti riječi sa značenjem. S obzirom na to, pri zapisivanju znakovnih poštapalica rabe istu konvenciju kao i pri zapisivanju znakova sa značenjem - velikim tiskanim slovima. Autori ovog istraživanja preuzimaju ovaj teorijski okvir. Ovime se želi ukazati na činjenicu da znakovne poštapalice imaju određena funkcijska i distribucijska svojstva slična pravim znakovima (Van Loon, 2012; prema Spijker i Oomen, 2023).

5.5. Ograničenja i preporuke za buduća istraživanja

U procesu obrade podataka i pisanja ovog rada, autori su prepoznali nekoliko ograničenja, ali i prilika za buduća istraživanja.

Prije svega, ovaj je rad rezultat sekundarne analize videozapisa prikupljenih u sklopu projekta koji je za cilj imao opisati gramatiku HZJ-a. Posljedično, zadaci korišteni tijekom prikupljanja uzorka nisu imali za cilj izazivanje diskursnih oklijevanja. Nadalje, prikupljen je jezični uzorak samo u monologu, a ne i u dijalogu gdje dosadašnja istraživanja ukazuju na potencijalne kvantitativne i kvalitativne razlike u pojavnosti oklijevanja. Buduća bi istraživanja diskursnog oklijevanja u HZJ-u, ali i drugim znakovnim jezicima, trebala uključiti zadatke odnosno metode s ciljem izazivanja oklijevanja te ih provesti u različitim komunikacijskim kontekstima.

Uzorak su ovog istraživanja činile mlade osobe koje su veliki dio života provele u Zagrebu. Kao što je navedeno u diskusiji, izražavanje diskursnog oklijevanja pod utjecajem je različitih socioloških, kulturoloških i osobnih čimbenika.

Primjerice, Wilkinson i Stewart (2013) pronašli su da starije Gluhe osobe češće oklijevaju i rabe različite oblike oklijevanja od mlađih Gluhih osoba. Jedan od mogućih razloga tomu može biti u kognitivnim sposobnostima starijih osoba. Buduća bi istraživanja trebala ispitati utjecaj dobi, dijalekta/geografske smještenosti, vrste školovanja i perioda usvajanja znakovnog jezika na pojavnost diskursnog oklijevanja.

Ovo je istraživanje stavilo naglasak na proučavanje nemanualnih obilježja te međuodnosa manualnih i nemanualnih obilježja različitih oblika oklijevanja. Jedno od obilježja oklijevanja kojima se ovo istraživanje nije bavilo su manualni parametri poštapalica i znakova nakon kojih se događaju oklijevanja. Moguće je da manualni parametri znakova i poštapalica, poput oblika šake, orijentacije dlana, pokreta ruku i mjesta artikulacije, utječu na vrstu oklijevanja koje će se u određenom trenutku pojaviti. Ova spoznaja omogućila bi predviđanje pojave oklijevanja te kvalitetniju analizu znakovnog diskursa. Stoga se preporučuje da se u budućim istraživanjima oklijevanja u HZJ-u, ali i drugim znakovnim jezicima, obrati pozornost na manualne parametre oklijevanja.

6. Zaključak

Ovaj rad pruža prvi opis diskursnog oklijevanja u hrvatskom znakovnom jeziku. Podaci su prikupljeni metodom sekundarne analize šest videozapisa iz Korpusa HZJ-a. Identificirana su tri oblika oklijevanja - zadržavanje, prekidanje i poštalice - te nekoliko njihovih podvrsta. Analizom učestalosti različitih oblika oklijevanja u trima diskursnim pozicijama potvrđeno je da se oklijevanje u HZJ-u pojavljuje u istoj distribuciji kao i u govornim jezicima. Sveukupno, ovi podaci potvrđuju status HZJ-a kao pravog jezika.

Rezultati ovog istraživanja nose implikacije za učitelje i prevoditelje HZJ-a, stručnjake u području jezika i komunikacije, ali i zajednicu Gluhih. Uz poznavanje fonologije, morfosintakse i leksika jezika kojeg se koristi, bitno je poznavati i njegovu pragmatiku. Izražavanje oklijevanja pripada upravo pragmatici, čime ovo istraživanje predstavlja koristan izvor učiteljima za podučavanje znakovnog oklijevanja te prevoditeljima za prevođenje oklijevanja između govorno-glasovnog i vizuospacijalnog modaliteta. Za stručnjake u području jezika i komunikacije, poput logopeda, korisno je poznavati kako se diskursno oklijevanje očituje kod Gluhih osoba kako bi znali je li neka komunikacijska pojava (a)tipična. Za lingviste i psihologe, ovi su rezultati korisni zato što mogu poslužiti kao putokaz i temelj za buduća istraživanja oklijevanja, diskursa i komunikacije Gluhih osoba koje znakuju. Ovaj rad koristan je Gluhim osobama zato što potvrđuje ravnopravan status HZJ-a hrvatskom govornom jeziku. U svakom aspektu, znakovatelji HZJ-a u ovom istraživanju pokazali su da rabe iste strategije za planiranje iskaza i zadržavanje komunikacijskog reda kao i govornici hrvatskog govornog jezika. Nadalje, varijacije u oblicima diskursnog oklijevanja predstavljaju jezično bogatstvo HZJ-a, te poznavanje ove raznolikosti može pomoći u dubljem razumijevanju vlastitog jezika.

Istraživanja HZJ-a, poput ovog, bitna su zbog nesigurnog statusa ovog jezika u Hrvatskoj. Iako je HZJ dobio priznanje punovrijednog jezika Zakonom o hrvatskom znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba u Republici Hrvatskoj (2015), njegov je status kao pravi jezik i dalje osporavan te se Gluhima i dalje otežava njegova uporaba u svakodnevnom životu (Bašić, 2019; Musa, 2023). Deset godina od izglasavanja zakona, ne postoji službeni kurikulum za učenje HZJ-a niti je moguće obrazovati se za nastavnika ili prevoditelja HZJ-a u sklopu sustava javnog obrazovanja. Istovremeno, u javnosti se (ali i struci) nastavlja

širiti zabluda o štetnosti učenja HZJ-a za Gluho dijete jer za posljedicu ono nikada neće progovoriti (Bašić, 2019), što je daleko od istine i čime se HZJ još jednom stavlja u podređeni položaj hrvatskom govornom jeziku. Istraživanjem HZJ-a pomaže se razbiti ove zablude te stvoriti korpus znanja o HZJ-u koji je nužno koristiti u obrazovanju Gluhe djece, ali i budućih nastavnika i prevoditelja HZJ-a. Također se pomaže podići svijest o važnosti HZJ-a i kulture Gluhih unutar zajednice Gluhih, čime se Gluhe osobe osnažuje i, ujedno, pružaju im se alati za samozastupanje i izgradnju identiteta.

Autori se nadaju da će ovo istraživanje poslužiti kao temelj za opširnija buduća istraživanja diskursnog oklijevanja u HZJ-u te doprinijeti širenju znanja i svijesti o HZJ-u kao pravom jeziku.

Zahvale

Srdačno se zahvaljujemo našoj mentorici izv. prof. dr. sc. Marini Milković na neizmjernoj pomoći prilikom izrade ovog rada. Svojim je iskustvom, kritikama, pohvalama i dobrom voljom značajno pridonijela oblikovanju ovog rada.

Posvećujemo ovaj rad svim Gluhima kojima je tijekom života branjena uporaba njihovog prirodnog jezika, kao i svim Gluhima koji su doživjeli nasilje i uznemiravanje zbog uporabe svojeg jezika u javnosti.

Literatura

Bašić, V. (2019). Hrvatski znakovni jezik u svjetlu suvremenih društvenih trendova
[Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu].

<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:775558>

Boomer, D. S. (1970). Psycholinguistics; experiments in spontaneous speech: Frieda
Goldman Eisler Academic Press, London & New York 1968. viii, 169 pp. 50 s.

Lingua, 25, 152–164. [https://doi.org/10.1016/0024-3841\(70\)90028-8](https://doi.org/10.1016/0024-3841(70)90028-8)

Bortfeld, H., Leon, S. D., Bloom, J. E., Schober, M. F., i Brennan, S. E. (2001).

Disfluency Rates in Conversation: Effects of Age, Relationship, Topic, Role,
and Gender. *Language and Speech*, 44(2), 123–147.

<https://doi.org/10.1177/00238309010440020101>

Clark, H., i Fox Tree, J. E. (2002). Using uh and um in spontaneous speaking.

Cognition, 84(1), 73–111. [https://doi.org/10.1016/S0010-0277\(02\)00017-3](https://doi.org/10.1016/S0010-0277(02)00017-3)

Conlin, F., Hagstrom, P., i Neidle, C. (2003). A Particle of Indefiniteness in American
Sign Language. *Linguistic Discovery*, 2(1). [https://doi.org/10.1349/PS1.1537-](https://doi.org/10.1349/PS1.1537-0852.A.142)

[0852.A.142](https://doi.org/10.1349/PS1.1537-0852.A.142)

Crible, L., Degand, L., i Gilquin, G. (2017). The clustering of discourse markers and
filled pauses: A corpus-based French-English study of (dis)fluency.

Languages in Contrast, 17(1), 69–95. <https://doi.org/10.1075/lic.17.1.04cri>

ELAN (Verzija 6.9). (2025). [Software]. Max Planck Institute for Psycholinguistics;

The Language Archive. <https://archive.mpi.nl/tla/elan>

- Engelhardt, P. E., i Markostamou, I. (2025). Disfluency across the lifespan: An individual differences investigation. *Aging, Neuropsychology, and Cognition*, 32(1), 93–117. <https://doi.org/10.1080/13825585.2024.2354958>
- Gabarró-López, S. (2024). Towards a description of palm-up in bidirectional signed language interpreting. *Lingua*, 300, 103646. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2023.103646>
- Haug, T., De Jong, N. H., Holzknecht, F., Tissi, K., Sidler-Miserez, S., Battisti, A., Perrollaz, R., Ebling, S., Reinhard, S., i Caminada, S. (2024). Development and validation of a fluency rating scale for Swiss German Sign Language. *Frontiers in Education*, 9, 1466936. <https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1466936>
- Jokinen, K., i Allwood, J. (2010). Hesitation in Intercultural Communication: Some Observations and Analyses on Interpreting Shoulder Shrugging. U T. Ishida (Ur.), *Culture and Computing* (Sv. 6259, str. 55–70). Springer Berlin Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-17184-0_5
- Jucker, A. H. (2014). Uh and um as planners in the Corpus of Historical American English. U I. Taavitsainen, M. Kytö, C. Claridge, i J. Smith (Ur.), *Developments in English: Expanding Electronic Evidence*. <https://doi.org/10.1017/cbo9781139833882.013>
- Notarrigo, I. (2017). Les marqueurs de (dis)fluence en Langue des signes de Belgique francophone [Doktorska disertacija; Sveučilište u Namuru]. <https://researchportal.unamur.be/en/studentTheses/les-marqueurs-de-disfluence-en-langue-des-signes-de-belgique-fran>

- Maclay, H., i Osgood, C. E. (1959). Hesitation Phenomena in Spontaneous English Speech. *WORD*, 15(1), 19–44.
<https://doi.org/10.1080/00437956.1959.11659682>
- McKee, R., i Wallingford, S. (2011). ‘So, well, whatever’: Discourse functions of *palm-up* in New Zealand Sign Language. *Sign Language & Linguistics*, 14(2), 213–247. <https://doi.org/10.1075/sll.14.2.01mck>
- Musa, D. (2023). Življena iskustva gluhih osoba u prostoru Grada Zagreba [Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu].
<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:484998>
- Nigoević, M. (2011). Neka načela određivanja diskursnih oznaka. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik*, 37(1). <https://hrcak.srce.hr/76258>
- Notarrigo, I., i Meurant, L. (2014). Nonmanuals and markers of (dis)fluency. Proceedings of the 6th Workshop on the Representation and Processing of Sign Languages: Beyond the Manual Channel. Reykjavik, pp. 135-142.
- Rispoli, M. (2003). Changes in the Nature of Sentence Production During the Period of Grammatical Development. *Journal of Speech Language and Hearing Research*, 46(4), 818–830. [https://doi.org/10.1044/1092-4388\(2003/064\)](https://doi.org/10.1044/1092-4388(2003/064))
- Rispoli, M., Hadley, P., i Holt, J. (2008). Stalls and Revisions: A Developmental Perspective on Sentence Production. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 51(4), 953–966. [https://doi.org/10.1044/1092-4388\(2008/070\)](https://doi.org/10.1044/1092-4388(2008/070))

- Schachter, S., Christenfeld, N., Ravina, B., i Bilous, F. (1991). Speech disfluency and the structure of knowledge. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(3), 362–367. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.60.3.362>
- Spijker, L., i Oomen, M. (2023). Hesitation Markers in Sign Language of the Netherlands A Corpus-Based Study. *Sign Language Studies*, 23(2), 164–196. <https://doi.org/10.1353/sls.2023.0001>
- Swerts, M., Wichmann, A., i Beun, R.-J. (1996). Filled pauses as markers of discourse structure. *Proceeding of Fourth International Conference on Spoken Language Processing. ICSLP '96*, 2, 1033–1036 sv.2. <https://doi.org/10.1109/ICSLP.1996.607780>
- Tottie, G. (2011). *Uh* and *Um* as sociolinguistic markers in British English. *International Journal of Corpus Linguistics*, 16(2), 173–197. <https://doi.org/10.1075/ijcl.16.2.02tot>
- Tottie, G. (2016). Planning what to say. U *Studies in language companion series*. <https://doi.org/10.1075/slcs.178.04tot>
- Trtanj, I., i Hržica, G. (2024). Normalne netočnosti u dječjem pripovijedanju: Povezanost ponavljanja i samoispravljanja s dobi. *Komunikacija i kultura online*, 15(15), 246–262. <https://doi.org/10.18485/kkonline.2024.15.15.12>
- Van Loon, E. (2012). What's in the Palm of Your Hands? Discourse Functions of Palm-Up in Sign Language of the Netherlands. [Doktorska disertacija]. Sveučilište u Amsterdamu.

Wieling, M., Grieve, J., Bouma, G., Fruehwald, J., Coleman, J., i Liberman, M.
(2016). Variation and Change in the Use of Hesitation Markers in Germanic
Languages. *Language Dynamics and Change*, 6(2), 199–234.

<https://doi.org/10.1163/22105832-00602001>

Wilkinson, E., i Stewart, J. (2013). Pear Stories Narratives in American Sign
Language: A distributional analysis of disfluency types [Poster prezentacija].
11th Theoretical Issues in Sign Language Research Conference. London.

[https://www.researchgate.net/publication/274373657_Pear_Story_Narratives
in_American_Sign_Language_A_Distributional_Analysis_of_Disfluency_Type
s](https://www.researchgate.net/publication/274373657_Pear_Story_Narratives_in_American_Sign_Language_A_Distributional_Analysis_of_Disfluency_Types)

Zakon o hrvatskom znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i
gluhoslijepih osoba u Republici Hrvatskoj, Hrvatski sabor, NN 82/15 (2015).

[https://www.zakon.hr/z/815/zakon-o-hrvatskom-znakovnom-jeziku-i-ostalim-
sustavima-komunikacije-gluhih-i-gluhoslijepih-osoba-u-republici-hrvatskoj](https://www.zakon.hr/z/815/zakon-o-hrvatskom-znakovnom-jeziku-i-ostalim-sustavima-komunikacije-gluhih-i-gluhoslijepih-osoba-u-republici-hrvatskoj)

Sažetak

Tin Dukanović, Marko Majnik

Diskursno oklijevanje u hrvatskom znakovnom jeziku

Ovaj rad donosi prvi sustavni opis diskursnog oklijevanja u hrvatskom znakovnom jeziku (HZJ). Provedena je sekundarna analiza šest videozapisa iz Korpusa HZJ-a u ukupnom trajanju od 34 minute. Rezultati su pokazali da se u HZJ-u pojavljuju tri osnovna oblika oklijevanja: zadržavanje, prekidanje i poštapalice. Identificirano je i nekoliko podvrsta osnovnih oblika oklijevanja, uključujući i podvrstu zadržavanja koja nije zabilježena u dosadašnjim istraživanjima oklijevanja u znakovnim jezicima. Sve pojave oklijevanja bile su popraćene nemanualnim obilježjima, pri čemu se najčešće javljaju promjene u području usta, smjera pogleda te području glave. Oklijevanja su se najčešće pojavljivala na granicama intonacijskih jedinica, što je u skladu s rezultatima sličnih istraživanja u govornim i znakovnim jezicima. Posebno se ističe uporaba poštapalice DLAN-GORE, čime se pridonosi teoriji da je ona modalitetom uvjetovana poštapalica koja je potencijalno zajednička svim znakovnim jezicima. Rezultati ovog istraživanja potvrđuju da znakovatelji HZJ-a rabe slične strategije za planiranje iskaza i zadržavanje komunikacijskog reda kao i govornici hrvatskog govornog jezika, čime se dodatno osnažuje njegov status punopravnog jezika. Rezultati imaju implikacije za daljnja lingvistička i psiholingvistička istraživanja HZJ-a, logopede, ali i zajednicu Gluhih.

Ključne riječi: diskursno oklijevanje, hrvatski znakovni jezik, korpusna analiza

Abstract

Tin Dukanović, Marko Majnik

Hesitation markers in Croatian Sign Language

This paper presents the first systematic description of hesitation markers in Croatian Sign Language (HZJ). A secondary analysis was conducted on six video recordings from the HZJ Corpus with a total duration of 34 minutes. The results showed that three main types of hesitation occur in HZJ: holds, breaks, and fillers. Several subtypes of these hesitation markers were also identified, including a subtype of “hold” that had not been previously documented in research on hesitation markers in sign languages. All instances of hesitation markers were accompanied by non-manual markers, most frequently involving changes in the mouth area, eye gaze, and head position. Hesitations most often appeared at intonational unit boundaries, which aligns with findings from similar studies in both spoken and signed languages. Of particular note is the use of PALM-UP as a filler, which supports the theory that it is a modality-specific filler potentially common to all sign languages. The findings confirm that HZJ signers employ similar strategies for utterance planning and turn management as speakers of spoken Croatian, thereby further reinforcing its status as a fully-fledged language. These results have implications for future linguistic and psycholinguistic research on HZJ, as well as for speech and language pathologists and the Deaf community.

Keywords: hesitation markers, Croatian Sign Language, corpus analysis